پرۆسەی خۆ ئازادکردن و هەڵبژاردن لە شیعری (قوتوو)ی (نارین رۆستەم)ی شاعیردا.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(قوتوو) وەك ناونیشانێکی شیعریی، ستراتیژییەتی مەدلوولەکان پێکدەهێنێ و دەبێتە دەروازەیەك بۆ چوونە نێو جیهانێکی سوریالی سەرنج راکێش و ئاماژە بۆکراو! بێگومان شاعیرە سووریالییەکان بەردەوام هەوڵی کەشفکردنی توانا بێکۆتاییەکان و چێژە نەبڕاوەکانیان دەدەن، ئەو چێژانەی ئاڵاون بە تۆڕی وسبەلێکراوەکانی زمان و ئارەزووە کپکراوەکانیانەوە، کە بە هۆی دەسەڵاتی سیستمی کۆمەڵایەتی بنبەستووەوە بەدینەهاتوون. لەسەر ئەو بنەمایە دەشێ بڵێم پرۆسەی نووسین لای (نارین رۆستەم)ی شاعیر بنچینەی راستەقینەی خۆ ئازادکردن و هەڵبژاردن، خەون و خەیاڵ، گەمە، چێژ، عەفەوییەت، دەرچوون لە یاسا… دەنوێنێ. بۆیە لەو خوێندنەوەیەدا هەوڵمداوە جیهانی شیعری (قوتوو)ی (نارین رۆستەم) لە سەر بنەمای خەون و خەیاڵ، ئازادی و هەڵبژاردن وەك پێکهاتن و شێوەگرتنێکی شیعریی پێشکەش بکەم، کە بە زمانێکی تایبەت و جیاواز داڕێژراوە، زمانێك کە ئارەزوو و پاڵنەرە کۆکراوەکانی شاعیر دەنووس□□ت□وە، بە تایبەتی ئەو ئارەزوو و خەونانەی کە لە کۆمەڵگایەکی سوننەتی و کۆنەخواز تێرکردنیان قوڕسە.

بەمجۆرە شیعری قوتوو لە زمانی باو دەبێتەوە و زمانێکی تایبەت بەخودی خۆی دادەهێنێ، بێگومان بەشێکی گەورەی گرنکی ئەو زمانە لەوەدایە، کە ئاسۆی چاوەڕوانییەکانی خوێنەری باو تێکدەشکێنێ، بەڵام بەشێکی دیکەی لەوەدایە، کە تاچەند دەتوانێ هێز ببەخشێ بە خوێنەری بەشداربووی تازە بۆ گەیشتن بە بنەما قووڵەکانی دەق، واتە خوێنەرێك بتوانێ بەدوای جوانییەکان و دژە واتاکان هەنگاو بنێت!.

بێگومان رۆڵی خوێنەری بە توانا و نوێخواز لە دۆزینەوەی جوانییەکان و دژە واتاکان و رۆنانی شیعرییەتدا لە ڕۆڵی شاعیر کەمتر نییە.

بە بڕوای من چونکە رەگەزی چێژ و جوانی لە شیعری (قوتوو) رەگەزێکی زاڵە، بۆیە خوێنەر وەك چۆن دەتوانێت چێژ لە زمانی خەون و شێوەگرتنی خەیاڵ وەربگرێت، چێژیش لە جوانی و شیعرییەت و وێناکردنی میتافیزیکی هەستی شاعیریش وەردەگرێت. بە مانایەکی دیکە

شاعیر لەو شیعرەدا هونەری نواندنی خەونی زمانەوانی بە تایبەتمەندییەوە دەلکێنێت، فەزایەکی خەیاڵی بە خوێنەر/ وەرگر دەکاتەوە، کە رۆڵی خۆی لەو پانتاییەدا بدۆزێتەوە. بەو مانایەش لە رێگای بەشداری وەرگر/خوێنەرەوە دەقی قوتوو دەبێتە دەقێکی کراوە؟! وەك دەزانین دەقی کراوە هەڵگری چەندین رەهەند و شێوازگەری بیرکردنەوەی جیاوازە، لەو بارەشەوە بە دەقی کراوە (یاکەبسن) بیر بخەینەوە، کە قسە لە دوو شێوازی ئەدەبی دەکات، شێوازگەری بەرهەم و شێوازگەری وەرگر.

(1)

ئەگەر شیعر، خەون و خەیاڵی لەبیر کرد، ناتوانێ لەگەڵ شیعرییەتدا هاوشوناسی دروست بکات. بەڵام ئەگەر واقیع نەخوێنێتەوە لەگەڵ کۆمەڵگا هەڵناکات. لەبەر ئەوەی شیعری (قوتوو) لە خەیاڵەوە شێوەگرتنی داهاتوو بونیاد دەنێت، کەواتە لە زەمەنی بەردەوامیمان دادەبڕێ و هەنگاو بەرەو ساتەوەختی پرۆسەی نووسینەوەی خەون دەنێ. لەو دەستپێکەوە (نارین رۆستەم) لە داهێنانێکی خەونی شیعریدا خەیاڵ وەك باگکراوەند دەنەخشێنێ، بەڵام بە ئەوەی بیرکردنەوەکانی زەمەنی بەردەوامی بە هەند هەڵبگرێت، بەڵکو هەوڵدەدات لە رێگای زمانی خەونەوە بە جۆرێك لە جۆرەکان پشت لە واقیعی سەپێنراو بکات، لەوێشەوە بەرەو ساتەوەختی جوانی و چێژ و خۆشیمان بکاتەوە، بەمجۆرە زمانی خەون دەبێتە زمانحاڵی ئارەزووە کپکراو و وسبەلێکراوەکان، بە باکگەڕاوەندی خەیاڵییەوە.

(2)

پرسی شیعری (نارین رۆستەم) پرسێکی هەڵچوونئامێز نییە، پابەند نییە بە بۆشایی نێوان خەون و خەیاڵ، من و کۆمەڵگا، واقیع و دژەواقیع… یان بە مانایەکی دیکە پرسێکی ئاڕاستەکراو و مەبەستدار نییە، بەڵکو بە گشتی بە نەستی شاعیر و شیعرییەتەوە دەلکێ. دەمەوێ بڵێم زمانی خەون و خەیاڵی شیعری هەر تەنها لەسەر تێکدانی یاسا باوەکانی زمان و نەریتە باوەکانی کۆمەڵگا نەوەستاوە، هەر تەنها لە دەرەوەی کۆنتڕۆڵکردنی بیرکردنەوە و عەقڵدا نییە، بەڵکو هەڵبژاردن و ئازادییە، سەیرورە و گۆڕانکارییە؟!

قوتوو گەمەی بیرکردنەوەی خەونی زمانی شیعری دەنوێنێ و خەیاڵ تێیدا شێوەگرتنی نەستی شاعیرە. لە گەمەی بیرکردنەوە و نەستی شاعیردا سەری قوتووی ماڵ، بە ئازادی و هەڵبژاردنەوە لکاوە. لە پرۆسەی نووسینی شیعرییدا بە سەیرورە و گۆڕانکارییەوە بەندە.

هەڵبژاردن و ئازادی لە قوتوودا ڕووی یەك دراون، شاعیر بە شێوەی جیاواز دەیانپارێزێ! وەك چۆن ماڵی بە سەر لە شێوەی قوتووی بە سەر، شێوەگرتنی جۆرێك لە ئازادییە، بە هەمان شێوە درووستکردنی

خودی ماڵ لە شێوەی قوتوو، هەڵبژاردن رێگاکانی داد□□ژ□.
دەمەوێ بڵێم ئەگەر زمان لایەکی نووسین بێت، ئەوە شێوازگەرایی لایەکەی دیکەیەتی، کەواتە زمان و شێوازگەرایی سرووشتی (نووسین) دیاری دەکەن و نووسینیش ئازادی و هەڵبژاردنە، سەیرورە و گۆڕانکارییە، لە خاڵی بەیەکگەیشتنی سەیرورە و گۆڕانکاری، ئازادی و هەڵبژاردندا زمان پەیوەندییەکی تازە لەگەڵ کۆمەڵگادا درووست دەکات!
بەڵام لەبەر ئەوەی شاعیر ناتوانێ بە زمان باو بنووسێت، کەواتە زمانی خەون لە بەرانبەر درووستکردنی (قوتوو)دا هەڵبژاردنێکی تایبەتییە، واتە بە تایبەتی خەونی زمان بۆ نووسین هەڵدەبژێرێت، بەڵام هەر چەندە شێوازی درووستکردنی (قوتوو) ورد و پتەو بێت، کەچی لە رەمەکییەت و لابەلایی نابێتەوە، بەو مانایە خەونی زمانی نەستی شاعیر و شێوازی قوتوو ئاسۆی بیرکردنەوەیەکی تازە و بەخششێکی بێ ئامانج و شیعریی پێشکەش بە خوێنەران دەکات.
(3)
ژان کۆهین دەڵێت: شیعر تێکدانی یاساکانی زمانە و شیعرییەت شێوازی پێدەبەخشێت. (ئاسمان پارچە رایەخێکی موتفەڕکە ل23) کاتێك ئەو ماڵە بیر لە ئاسمان وەك سەرێکی پیرۆز (موتفەڕك) دەکاتەوە، ئەو کاتە شیعرییەت لە خەونەکانی (ئازادی/ سەیرورە) و لە شێوەکانی (گۆڕانکاری/ هەڵبژاردن) بێدار دەبێتەوە! بەڵام شاعیر لەو حاڵەتەدا لێزانانە پەنا بۆ باکگراوەندی خەیاڵی نێوان شەکردان و خوێدان و لە گەسك بەربوونەوە، دەبات، بێ ئەوەی لە روانینێکی کۆنەخوازانە و سیحرئامێزدا بە خوێنەریان بفرۆشێتەوە! چونکە کە لە گەسکەکە بەردەبێتەوە و
بەناو (قاپی جاجیك) دەکەوێ.
خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ،
قوتووەکە پڕببوو لە خوێ ل22.
بەسواری گەسکەکە بەسەر قوتووەکەدا دەفڕم ل23.
کەواتە لە داڕژانی ئازادی/ سەیرورە، شێوەگرتنی هەڵبژاردن/ گۆڕانکاری، شاعیر هەوڵدەدات لە رێگای بونیادنانی پرسی شیعرییەوە، لە رێگای خەون و خەیاڵەوە، نەك تەنها ماڵ وەك قوتوو، بەڵکو بونیادی رووکەشی شەکردان و خوێدان، فڕین بەسەر گەسکەوە لە مێشکی خوێنەری کوردیدا تێکبشکێنێ! ئیتر وەك (بانگدەر (أکبر)—ەکەی (الله) قووت بداتەوە ل22)!. لەوێوە ئاماژەی ماڵی بێ سەر و گەسك و سیحر و رەنگدانەوەی بە دوایەکداهاتنی شەکردان و خوێدان و مەودا پراگماتیکەکەیان و واژۆکانیان ر□ت□د□کاتەوە و گوتارێکی شیعری خەونئامێز لەسەر ژێی خەیاڵ و ئاسۆی چاوەڕوانییەکی نوێ بۆ خوێنەر/

وەرگەر بونیاد دەنێ و فەزایەکی فرە ڕەهەند لەگەڵ شتگەلی جۆراوجۆردا درووست دەکات و ناکۆکی خۆی لە وەناکردنی تایبەت نیشان دەداتەوە، بێ ئەوەی هیچ یەکێك لەوانە بە ئەسڵی خۆی بزانێت، بەو مانایەش (قوتوو) شانەیەکە لە گوتن و بەرهەمی هەزاران تیشکەی جیاوازە، لە تیشکەکانی کلتووری کۆمەڵگا.

(4)

هەموو کلتورێك تێگەیشتنی دیاریکراو بەخۆی هەیە، لەبەر ئەوەی (تێگەیشتن) پەیوەندی بە کلتوری دیاریکراوەوە هەیە، کەواتە بەپێی سنووری دنیابینی ئەو کلتورە کۆمەڵگا خۆی نمایان دەکات. بەڵام پرسی شاعیر سنوور ناس ناکات؟!

(گادامەر) پێیوایە تێگەیشتن لە وەرگرتنی نیازی نووسەرەوە هەڵناقوڵێ، نیازی دانەر ئاسۆی تێگەیشتن دیاری ناکات، بەڵکو ئەو ئاسۆیە (راڤەکار) پڕی دەکاتەوە. راستە راڤەکار شوێنی ناوەندی زمانەوانی پڕ ناکاتەوە، بەڵکو لەگەڵ شەپۆلەکانی زمانەوانی مامەڵە دەکات. بەو مانایە ئەوە ئەرکی ئەو خوێندنەوەیە بەرەو تێگەیشتنی تایبەتیمان ببات؟!

کەواتە ماڵ بە سەر بە یان سەردار، لە کلتووری کوردیدا زەردەخەنەکانی دایك شیرینی دەبەخشێتەوە و بە دەگمەن بە تامی جاجیکی باوك خوێ ئامادە دەکرێ. لە نێوان شەکر و خوێ، دایك و باوك… نارینی شاعیر وەك پاڵەوانێکی سوریالی بە گۆسکی سیحری دەفڕێ، لەبری ئەوەی مەستی شیرینی دایك بێ، لە ناکاو دەڕژێتە نێو جاجیکەکەی باوکییەوە!

بێگومان بە دیاریکردنی سیمای لۆژیکیانەی سیستەمی (خوێندنەوە) وەك دەربرینێکی مەعریفی, دەبێ گرینگترین ئەو ئاوێتەبوون و تانەپۆیانە کەشف بکەین، کە دەسەڵاتی خوێندنەوەی لەپێکهاتووە. لە تانوپۆی ئەو شیعرەدا شاعیر بە دەربڕینێکی نالۆژیکی جوولاو لە ماڵدا بەر دنیای (باوك، دایك، خوشك، برا) دەکەوێت، بەڵام ئەو بەرکەوتنەی تەنها ئاماژە نییە بە ریزبەندکردنی خێزان، بەڵکو لێرەدا خودی ماڵ بابەتی چێژە و خێزان فۆڕمەکانی جوانین، خەونی شاعیر قردێلەی شیعر و ئیلهامە.

(5)

ئەنجامی ئەو خوێندنەوەیە پێمان دەڵێت خوێنەر لەمیانی دەلالەتەکانەوە, ئەگەرچی شوێنی ناوەندی زمانەوانی پڕ ناکاتەوە، بەڵام لە رێگای خەیاڵی شیعرییەوە جوانی و دژە واتاکان دەدۆزێتەوە و لە رێگای خەونی زمانەوە شیعرییەت ڕەدەنێ, کەچی شاعیر لە رووی وەزیفەوە سەر بە چەمکی سیمە, یان مەدلولە و هێزی خۆی لەوەدا دەبینێتەوە، کە تاچەند دەتوانێت خوێنەری تازە بەدوای جوانی و دژە

واتاو شیعرییەتدا بەرەت.
دواجار ئەگەر خوێنەر بیەوێ گفتوگۆ لەگەڵ بەچوونی بەرهەمهاتووی ئەو خوێندنەوەیە بکات, ناتوانێ بونیادی دەق فەرامۆش بکات, بە دیوەکەی دیکە لە پرۆسەی خوێندنەوەدا مەعریفەی دەق و مەعریفەی خوێنەر بەریەکدەکەون و خودی ئەو بەریەککەوتنە ڕەنگدانەوەی بەچوونی (بەرهەمهاتوو) و (ئاسۆی چاوەڕوانی تازە) یان (دەقی بەرهەمهاتوو) و (قوتووی بە سەر) دەخەنەوە.

(6)

قوتوو

قوتوویەکی بەسەرە ماڵەکەمان،
هەندێکجار شەکری تێ دەکرێت و
زۆرجاریش خوێ.

کاتێك خوشکم چووە ناو جلی بووکێنییەوە،
ماڵمان شەکردان بوو
(ناگەینە کۆتایی، شەکردانەکە بەشی خواردنەوەی پیاڵەچایەکیشی تێدا نامێنێت.)

ئەو ڕۆژەی بەلووعەی تانکیی ئاوەکەم لە دەست پەڕی و
خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ،
قوتووەکە پڕ بووبوو لە خوێ!
دەرمانخانەکان لە جیاتیی دەرمان، بلیتی یانەسیبیان دەفرۆشت
بانگدەر (أکبر)ەکەی (الله)ی قووت دایەوە.

لە ناوەڕاستی ئەم قوتووەدا،
ئاسمان پارچەڕایەخەکی موتفەڕکە، هەڵواسراوە
هەر پەڕەهەورێکی چڵکنی بکەوێتە سەر،
دایکم بە گەسك لای دەبات
(ئەوە دەشارمەوە کە دایکم بە قەرەوێڵەیەکەوە نووساوە و پەڕەهەورە چڵکنەکان دەژمێرێ.)

بە سواری گەسکەکە بەسەر قوتووەکەدا دەفڕم
باوکم پێکێك عەرەق هەڵدەدا و
فوو لە فانۆسەکە دەکات
من لە گەسکەکەوە بەر دەبمەوە و
بەناو قاپی جاجیکدا دەکەوم!
تەباغەکە کوژاوەتەوە،

بەشی ساڵێکی دیکە نەگبەتی کوڵاوە.

سەرچاوە: بەرەواژ، شیعر، نارین رۆستەم، زنجیرە بڵاوکراوەکانی کتێبی نووسیار ژمارە (26) چاپخانەی کارۆ، چ 1، ساڵی 2021. ل21,